

УДК 340.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.66>

ПРЕЮДИЦІАЛЬНИЙ ЗАПИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Кобаль О.В.,

аспірант Академії адвокатури України

ORCID: 0009-0005-0201-4320

e-mail: oleksii.kobal@gmail.com

Кобаль О.В. Преюдиціальний запит як інструмент забезпечення єдності судової практики в адміністративному судочинстві.

У статті приділено увагу дослідженню поняття та особливостей преюдиціального запиту. Визначено, що преюдиціальний запит є офіційною формою звернення судів нижчої інстанції до суду вищої інстанції з метою отримання правового висновку щодо застосування норми права в спірних відносинах. Вказано, що результатами розгляду запиту суд вищої інстанції не встановлює факти та не вирішує спір по суті, а лише робить висновок про правильне застосування конкретної норми до правовідносин, що склалися між сторонами. Досліджено особливості та процедуру преюдиціального провадження, яке здійснюється судом Європейського Союзу. Зроблено висновок, що преюдиціальна процедура має широке застосування судом ЄС та національними судами країн-членів, які звертаються із запитом, внаслідок чого здійснюється уніфікація практики судових органів та забезпечується однакове тлумачення норм європейського права. Виокремлено основні відмінності між розглядом зразкової справи та преюдиціальним провадженням. В межах статті досліджено законодавчі ініціативи, які вносилися до парламенту, а також виокремлено основні їхні недоліки. Автором запропоновано інтегрувати інститут преюдиціального запиту у національну правову систему. З метою ефективного впровадження преюдиціального запиту у національне законодавство виокремлено правила його застосування та реалізації, зокрема, визначено підстави для подання запиту, об'єкт запиту, суб'єкти та процедуру ініціювання запиту, процесуальні наслідки запиту для конкретної справи, суб'єкти і процедуру розгляду запиту, форму і статус висновку, його правові наслідки. Робиться висновок, що впровадження інституту преюдиціального запиту у перспективі зменшить кількість касаційних оскаржень та кількість справ, що відправляються Верховним Судом на новий розгляд, зменшить витрати сторін на звернення до суду, та надасть учасникам судових спорів більшої правової визначеності після закінчення розгляду справи судом першої/апеляційної інстанції, що значно покращить дотримання, гарантованого Європейською конвенцією з прав людини, права на справедливий суд.

Ключові слова: преюдиціальний запит, адміністративне судочинство, єдність судової практики.

Kobal O.V. Preliminary reference as a tool for ensuring uniformity in administrative judicial practice.

This article examines the concept and legal nature of the preliminary reference as a means of promoting uniformity in administrative judicial practice. A preliminary reference is understood as a formal request submitted by a lower court to a higher court, seeking an authoritative interpretation of a legal provision applicable to a particular legal dispute. It is emphasized that, in responding to such a reference, the higher court does not establish facts or adjudicate the case on the merits. Instead, it provides legal clarification regarding the correct application of a specific legal norm to the legal relationship in question.

The article analyzes the procedural features of the preliminary reference mechanism as developed in the case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU). It is demonstrated that the CJEU, together with national courts of EU Member States, extensively uses this instrument to foster coherence in judicial interpretation and ensure the uniform application of EU law. The article outlines the key differences between model case proceedings and the preliminary reference procedure.

The article further explores legislative initiatives previously submitted to the Ukrainian Parliament concerning the possible introduction of a preliminary reference mechanism and highlights their main shortcomings. Based on this analysis, the author advocates for the incorporation of such a mechanism into the Ukrainian legal system. For its effective implementation, key procedural elements are proposed, including: the grounds and subject matter of the reference, the parties entitled to initiate it, the initiation procedure, procedural implications for the pending case, the competent judicial body, the form and legal status of the opinion issued, and its binding legal effects.

The article concludes that the introduction of a preliminary reference mechanism in Ukraine would help reduce the number of cassation appeals and retrials, lower litigation costs for parties, and enhance legal certainty for litigants following judgments by courts of first instance or appellate courts. These improvements are expected to significantly enhance compliance with the right to a fair trial, as guaranteed by the European Convention on Human Rights.

Key words: Preliminary reference, administrative justice, uniformity of case law.

Постановка проблеми. Єдність судової практики є важливою складовою забезпечення реалізації принципу верховенства права та правової визначеності у демократичному суспільстві, вона сприяє стабільності суспільних відносин та утвердженню справедливості і рівності громадян. На розгляді адміністративних судів перебуває значна кількість однотипних судових спорів, обумовлена великою кількістю рішень, які приймаються органами влади по відношенню до приватних осіб, що викликає неоднорідність судової практики в межах подібних між собою правовідносин. Одним із інструментів, покликаних забезпечити єдність судової практики є преюдиціальний запит, який широко та ефективно застосовується у країнах Європейського Союзу, що в контексті євроінтеграційних процесів, які відбуваються в нашій державі свідчить про актуальність дослідження питання доцільності впровадження цього інструменту у національну правову систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання преюдиціального запиту у різний час приділяли свою увагу М.О. Деменчук, А.В. Коструба, В.М. Кравчук, І.Я. Олендер, О.І. Попов, Я.М. Романюк, Т.А. Цувіна та ін.

Мета статті – аналіз правової природи преюдиціального запиту, дослідження особливостей його застосування судом Європейського Союзу, а також визначення доцільності впровадження цього інституту у національну правову систему.

Виклад основного матеріалу. Тема забезпечення єдності судової практики є актуальною для усіх країн, у яких існує багаторівнева система судів. Європейський Союз як велике багатонаціональне утворення має у своєму складі найвищу судову інстанцію з питань європейського права – суд Європейського Союзу (надалі – суд ЄС), до повноважень якого віднесено, зокрема, формування попередніх рішень, винесених за результатами здійснення преюдиціальної процедури.

Слово «преюдиціальний» походить від латинського «*prejudicium*» та перекладається як «попереднє рішення». Поняття преюдиціальний застосовується для позначення різних правових явищ, зокрема, преюдиціальність може означати обов'язковість фактів, установлених судовим рішенням, що набрало законної сили, в одній справі, для суду при розгляді інших справ [1].

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає тлумачення поняттю «преюдиціальне питання», яке визначено як правове питання, без попереднього вирішення якого не може бути вирішена у суді дана справа [2]. В цьому контексті варто звернути увагу на тому, що більш коректним та граматично вірним, на нашу думку, є використання саме слова «преюдиціальний», як це здійснено у тлумачному [2] та орфографічному [3] словниках, а не «преюдиційний», як це здійснюється деякими науковцями [4] та законотворцями [5, 6, 7].

А.В. Коструба визначає преюдиціальний запит як форму звернення суду певного рівня юрисдикції (який, встановлюючи фактичні обставини, застосовує національне право) до компетентного органу судової влади національної правової системи, який переглядає судові акти першої або апеляційної інстанції в порядку касаційного провадження, для отримання його думки щодо застосування тієї чи іншої правової норми в спірних правовідносинах через делеговане тлумачення її змісту [8, с. 144].

Отже, преюдиціальний запит є офіційною формою звернення судів нижчої інстанції до суду вищої інстанції з метою отримання правового висновку щодо застосування норми права в спірних відносинах. За результатами розгляду запиту суд вищої інстанції не встановлює факти та не

вирішує спір по суті, а лише робить висновок про правильне застосування конкретної норми до правовідносин, що склалися між сторонами.

Розглядаючи питання доцільності впровадження інституту преюдиціального запиту у національну правову систему, поглянемо на досвід Європейського Союзу, який вже протягом тривалого часу використовує преюдиціальну процедуру як механізм узгодження єдності судової практики. Зазначена процедура регулюється статтею 267 Договору про функціонування ЄС, яка визначає юрисдикцію суду ЄС щодо ухвалення попередніх рішень стосовно тлумачення Договорів ЄС, а також чинності та тлумачення актів установ, органів, служб та агенцій Союзу [9, с. 164].

Національні суди держав-членів ЄС мають можливість звернутися до суду ЄС із преюдиціальним запитом, у якому поставити питання щодо тлумачення та застосування норми європейського права. Преюдиціальний запит є документом, в межах якого національні суди країн-учасниць Європейського Союзу викладають свої питання щодо тлумачення Договорів ЄС, а також чинності та тлумачення актів установ, органів, служб та агенцій Союзу.

За наслідками здійснення преюдиціальної процедури вищий суд ЄС виносить попереднє рішення, метою якого є забезпечення збалансованості суспільних відносин, єдності судової практики та однаковості тлумачення правових норм ЄС в межах самого Союзу.

Попереднє рішення покликане реалізувати одразу дві функції: 1) забезпечити правову інтеграцію та 2) посилити інтереси окремих осіб. Правова інтеграція досягається завдяки збереженню права Союзу і єдиному тлумаченню та застосуванню - через загальні принципи, пряму дію або примат - права ЄС у всіх державах-членах; оскільки індивіди, які не мають іншого засобу правового захисту або застосовують лише неадекватні засоби правового захисту, можуть вимагати компенсації від держави-члена за порушення їхніх союзних прав або від інститутів Союзу відповідно [10, с. 51].

Преюдиціальна процедура має широке застосування судом ЄС та національними судами країн-членів, які звертаються із запитом, внаслідок чого здійснюється уніфікація практики судових органів та забезпечується однакове тлумачення норм європейського права.

Адміністративне судочинство в Україні характеризується значною кількістю однотипних судових спорів, за участі суб'єктів владних повноважень. Досить часто останні ухвалюють пул владних рішень, що базуються на однакових підставах та містять спільні недоліки. В певних випадках, з огляду на незначну складність справи та розгляд її за правилами спрощеного позовного провадження, доступ до касаційного оскарження може бути обмежений, що унеможливило оскарження особою рішень судів першої та апеляційної інстанції. Вказане, в свою чергу, не дає можливості виробити правову позицію Верховним Судом стосовно окремого питання.

Слід погодитися із думкою М.В. Савчина, що впровадження інституту преюдиціального запиту дасть можливість говорити «не лише про забезпечення єдності судової практики через інстанційний рух справ чи за допомогою конституційної скарги, а побудову певного превентивного механізму, спрямованого на узгодженість, сталість судової практики (юриспруденції). Наразі за чинними нині правилами можна огульно переглянути будь-яке судове рішення, оскільки воно ніби порушує чи то матеріальне, чи то процесуальне право. І при запровадженні преюдиціального запиту зовсім в іншій площині виглядатимуть цілі апеляційного та касаційного перегляду» [11, с. 10].

Таким чином, преюдиціальний запит може виконувати роль превентивного механізму, який ще на етапі розгляду справи у суді першої інстанції дозволить забезпечити правильне застосування правової норми щодо якої існує невизначеність.

Адміністративне судочинство, на відміну від інших видів процесу, оперує механізмом, за яким суди нижчих інстанцій, у провадженні яких перебувають типові адміністративні справи, мають можливість звернутися до Верховного Суду із поданням про ухвалення зразкового рішення. В процесі ухвалення зразкового рішення Верховний Суд розглядає справу як суд першої інстанції [12].

Відмінність преюдиціальної процедури від процедури ухвалення зразкового рішення полягає в тому, що розглядаючи питання, викладені у преюдиціальному запиті, Верховний Суд не вирішує справу по суті.

Процедура передачі справи на розгляд Верховного Суду як зразкової, є доволі складною та не завжди задовольняє потреби у формуванні висновків касаційного суду для уніфікації судової практики.

Для прикладу, у період з 15 грудня 2017 року до 16 лютого 2020 року до Верховного Суду надійшло 87 подань про розгляд справ як зразкових [13]. В той самий час, за вказаний період Касаційним адміністративним судом було розглянуто та зроблено правові висновки у 18 144 справах [14], що свідчить про значно більшу необхідність у формуванні правових висновків.

В свою чергу, процедура розгляду преюдиціального запиту є простішою, що у випадку наявності широкої потреби у отриманні правових позицій касаційного суду з конкретних питань, полегшує завдання касаційного суду, адже в такому випадку останній не має діяти як суд першої інстанції та вирішувати справу по суті.

Розуміючи важливість та ефективність інституту преюдиціального запиту, законотворець робив дві спроби введення процедури преюдиціального провадження у національне законодавство, які, однак, не увінчалися успіхом. Так, у 2013 році до парламенту були внесені два законопроекти № 3356-1 та 3356-2 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України» [15] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції» [16].

Вказані проекти законів не містили поняття преюдиціального запиту, однак врегульовували процедуру надання Верховним Судом України висновку щодо правильного застосування норм матеріального права за результатами розгляду запитів судів нижчої інстанції. Обидва законопроекти мали певні недоліки, такі як складна процедура допуску запиту до розгляду ВСУ (запит мав проходити процедуру погодження головою апеляційного суду, що значно ускладнювало звернення, а також обмежувало судів першої та апеляційної інстанції у можливості самостійно визначати наявність потреби у роз'ясненні; для визначення підстав звернення із запитом пропонувалося застосовувати загальні оціночні поняття такі як «значна складність норми права», реалізація яких на практиці могла бути ускладненою).

Друга спроба щодо запровадження процедури преюдиціального провадження мала місце у 2018 році, коли до парламенту були внесені законопроекти № 8030, 8031, 8032 про внесення змін до процесуальних кодексів (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікації касаційного провадження) [5, 6, 7]. Причому, кожен із вказаних законопроектів стосувався різних видів судочинства (цивільного, адміністративного та господарського).

Як відзначали автори законопроекту, традиції Верховного Суду України щодо ухвалення різних правових позицій у одних і тих самих правовідносинах збереглися й у Верховному Суді. З метою подолання правової невизначеності та лакун, що можуть бути усунуті судовою владою, пропонувалося запровадити інститут преюдиційного запиту. Як відзначено у пояснювальній записці до законопроектів, зазначений інститут покликаний реалізувати принцип процесуальної економії, оскільки дозволить зменшити ризик направлення справи на повторний розгляд. Вказане також мало позитивно вплинути на дотримання Україною положень статті 6 Конвенції про захист основоположних прав та свобод щодо забезпечення розумних строків розгляду справи [17].

Серед недоліків зазначених законопроектів можна відмітити доволі складний порядок вирішення питання щодо прийняття преюдиціального запиту до розгляду. По-перше, не було чітко визначено питання щодо того, суддя якого з касаційних судів вирішує питання про прийняття запиту до провадження (Касаційного адміністративного суду чи Великої Палати Верховного Суду). По-друге, передача преюдиціального запиту саме на розгляд Великої Палати Верховного Суду, на наше переконання, призвело б до надмірного перенавантаження вказаного органу. До того ж, незрозумілим є те, чому, до прикладу, Касаційний адміністративний суд у складі колегії суддів, палати чи об'єднаної палати не міг вирішити питання щодо викладення правової позиції із застосування норми права.

Вказані законопроекти не були прийняті парламентом, разом із тим, потреба впровадження інституту преюдиціального запиту на сьогодні не відпала, а тому розглянемо далі практичні аспекти його імплементації.

Імплементації інституту преюдиціального запиту у національну правову систему має передувати визначення правил його ефективного застосування та реалізації.

На думку В.М. Кравчука для ефективного функціонування (*інституту преюдиціального запиту* – О.К.) необхідно визначити підстави для запиту, об'єкт запиту, суб'єкти та процедуру ініціювання запиту, процесуальні наслідки запиту для конкретної справи, суб'єкти і процедуру розгляду запиту, форму і статус висновку, його правові наслідки [18].

За таких умов визначимо, що підставою запиту в адміністративному судочинстві може бути: 1) потреба в отриманні висновку Верховного Суду щодо застосування норми права, за умови відсутності такого висновку, викладеного раніше у подібних правовідносинах; 2) наявність виключної правової проблеми, яка може виявитися у відсутності правового регулювання спірних правовідносин, або у дефектності положень закону, його нечіткості чи абстрактності, що унеможливило прийняття справедливого судового рішення; 3) наявність взаємосуперечливої практики касаційних судів щодо застосування правових норм.

Звертаючись до касаційного суду із запитом, суди першої та апеляційної інстанції повинні вказати: короткий виклад фактичних обставин ситуації, що склалася між сторонами; правову норму щодо якої існує невизначеність, а також викласти належне мотивування того, що існує дійсна та нагальна потреба в уніфікації судової практики, або що має місце виключна правова проблема, вирішення якої є можливим лише Верховним Судом.

При чому, в кожному випадку, коли суддя звертається із преюдиціальним запитом до Верховного Суду, він має застосовувати доктрину «*acte clair*», відповідно до якої, «якщо зміст положення є зрозумілим, не відкритим до двозначності, то не виникає питання тлумачення» [10, с. 63].

Процесуальним наслідком подання преюдиціального запиту є зупинення провадження у справі на період його розгляду. Водночас, з метою запобігання затягуванню розгляду справи та дотримання розумних строків, строк розгляду преюдиціального запиту не повинен перевищувати шістдесяті днів, а у випадку перевищення такого строку, розгляд справи має бути поновлений. В такому випадку суд, що розглядає справу, має самостійно винести рішення. Водночас, у разі подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції повинен буде врахувати винесене в подальшому преюдиціальне рішення.

Варто відзначити, що за результатами ухвалення преюдиціального рішення у справі, право на касаційне оскарження з питання права, яке вже було предметом розгляду касаційним судом, може бути обмежено, окрім випадку, якщо суд першої чи апеляційної інстанції вирішили справу всупереч висновку Верховного Суду.

Суб'єктом подання преюдиціального запиту має виступати суддя першої чи апеляційної інстанції, який самостійно визначає потребу звернення, враховуючи при цьому думку сторін. В цьому контексті, не можемо погодитися із позицією В.М. Кравчука щодо необхідності отримання згоди зборів суддів відповідного суду [18] на звернення із преюдиціальним запитом.

На наше переконання, саме суддя (колегія суддів), який розглядає конкретну справу, може найбільш повно встановити наявність або відсутності потреби в отриманні висновку щодо застосування норми права. В свою чергу, збори суддів, які складаються із суддів, що слухають різні категорії справ, не є обізнаними повною мірою із фактами та обставинами, що склалися, а отже не мають визначати долю такого запиту. Більше того, процедура скликання та проведення зборів може займати значну кількість часу, що призведе до затягування вирішення питання звернення із преюдиціальним запитом.

На думку М.О. Деменчук однією із перешкод впровадження інституту преюдиціального запиту є також питання щодо можливого порушення принципу незалежності судів, адже суддя має самостійно тлумачити закон, що має бути застосованим [19, с. 17].

На нашу думку, впровадження інституту преюдиціального запиту не становитиме будь-якої загрози суддівській незалежності, оскільки Верховний Суд в даному випадку не вказує, як саме слід вирішити справу, а лише роз'яснює правову норму. Суддя першої чи апеляційної інстанції застосовує норму права на власний розсуд, враховуючи при цьому відповідні висновки. Вказаний механізм щодо обов'язковості врахування правових висновків Верховного Суду протягом тривалого часу функціонує у нашій країні та не створює жодних перешкод у реалізації суддівської незалежності.

Як було попередньо зазначено, розгляд запиту може здійснюватися суддями Касаційного адміністративного суду у складі колегії суддів, палати чи об'єднаної палати відповідно до загальних принципів розгляду справи. У випадку наявності виключної правової проблеми, проблеми визначення юрисдикції чи необхідності відступу від правової позиції іншого касаційного суду, запит може бути переданий на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

З огляду на виключний перелік судових рішень, які можуть бути прийняті судом, преюдиціальний запит має бути оформлений у формі ухвали суду першої чи апеляційної інстанції, у якій

викладаються поставлені судом питання щодо, наприклад, тлумачення норми права, а також одночасно вирішується питання з приводу зупинення провадження у справі.

За результатами розгляду Верховний Суд виносить постанову, яка повинна містити мотивування прийнятого касаційним судом рішення із чітким виокремленням правового обґрунтування.

Статус постанови у преюдиціальному провадженні можна прирівняти до статусу усіх інших постанов, що містять правові висновки. При чому, висновки щодо застосування норм права, що викладені у преюдиціальній постанові, мають враховуватися іншими судами та органами влади при застосуванні таких норм, як це передбачено у статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [20].

Відзначимо, що на шляху впровадження інституту преюдиціального запиту у національне судочинство може виникнути ряд проблем, частина яких була зазначена нами раніше.

Ще одним питанням, яке потребує вирішення, є також питання належного визначення судом першої чи апеляційної інстанції факту наявності правової проблеми. На нашу думку, вказана обставина має вирішуватися на етапі прийняття преюдиціального запиту до розгляду касаційним судом, в тому самому порядку, як це здійснюється під час дослідження касаційних скарг учасників справи.

Впровадження інституту преюдиціального запиту, з одного боку, може збільшити завантаженість касаційних судів, які повинні будуть додатково розглядати звернення судів першої та апеляційної інстанції. З іншого ж боку, питання щодо потреби у формуванні правового висновку будуть проходити через певний фільтр у вигляді суддів нижчих інстанцій, які першими мають сформулювати думку щодо потреби в отриманні правового висновку. Більше того, впровадження цього інституту у перспективі зменшить кількість касаційних оскаржень завдяки впровадженню додаткових касаційних фільтрів. Вказане також сприятиме зменшенню кількості справ, що відправляються судами касаційної інстанції на новий розгляд, зменшить витрати сторін на звернення до суду вищої інстанції та надасть учасникам справи більшої правової визначеності після закінчення розгляду справи судом першої/апеляційної інстанції.

Висновки. Аналіз правової природи преюдиціального запиту дозволяє нам зробити висновок, що преюдиціальний запит є офіційною формою звернення судів нижчої інстанції до суду вищої інстанції з метою отримання правового висновку щодо застосування норми права в спірних відносинах. За результатами розгляду запиту суд вищої інстанції не встановлює факти та не вирішує спір по суті, а робить висновок про правильне застосування норми права до спірних правовідносин.

Європейський Союз протягом тривалого часу ефективно використовує вказаний інструмент, завдяки чому відбувається уніфікація практики судових органів та забезпечується однакове тлумачення норм європейського права.

Впровадження інституту преюдиціального запиту матиме позитивний вплив на стабільність суспільних відносин та єдність судової практики, а ситуації, за яких після тривалого перегляду розгляду справи у судах першої та апеляційної інстанції відправляються на новий розгляд, можуть бути мінімізованими. Окрім того, впровадження преюдиціального провадження також забезпечить зменшення кількості судових помилок та зменшить навантаження на суд касаційної інстанції, що свідчить про потребу продовження наукових дискусій та потребу розвитку законодавчих ініціатив з цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26 листопада 2019 року по справі № 922/643/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86107376> (дата звернення: 15.04.2025).
2. Великий тлумачний словник (БТС) сучасної української мови. URL: <http://slovopedia.org.ua/93/53407/960709.html> (дата звернення: 23.04.2025).
3. Орфографічний словник української мови. URL: <http://slovopedia.org.ua/35/53407/168671.html> (дата звернення: 23.04.2025).
4. Попов О.І. Преюдиційний запит як інструмент забезпечення єдності судової практики: сутність і механізми впровадження у цивільне судочинство. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 72–81. URL: <https://surli.cc/jghbhy> (дата звернення: 17.04.2025).

5. Проект Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікації касаційного провадження): Верховна Рада України від 09.02.2018, № 8030. URL: <https://surl.li/ojgqjc> (дата звернення: 17.04.2025).
6. Проект Закону про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікації касаційного провадження): Верховна Рада України від 09.02.2018, № 8031. URL: <https://surl.li/immfhw> (дата звернення: 17.04.2025).
7. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікації касаційного провадження): Верховна Рада України від 09.02.2018, № 8032. URL: <https://surl.cc/piqgnb> (дата звернення: 17.04.2025).
8. Коструба А.В. Преюдиціальний запит як інститут похідної юрисдикції у процесуальному праві Франції: питання національної рецепції. *Право України*. 2018. № 3. С. 144–158.
9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Європейський Союз від 05.03.1997, № 2010/C83/01: станом на 30.03.2010. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2010. 30 берез.
10. Святун О.В. Вирішення спорів в праві ЄС. Конспект лекцій. Київ: Інститут міжнародних відносин, 2020. 124 с.
11. Савчин М.В. Систематика судового захисту у світлі зобов'язальної природи прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. Вип. 3. С. 6–18. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsrui/handle/lib/11740> (дата звернення: 17.04.2025).
12. Кодекс адміністративного судочинства України: Верховна Рада України від 06.07.2005, № 2747-IV: станом на 09.04.2025. *Голос України*. 2005. 23 серп.
13. Зразкові справи (аналітичний огляд). Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zrazkovi_spravi_1.pdf (дата звернення: 17.04.2025).
14. Верховний Суд у цифрах і фактах за 2020 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Zvit_2020.pdf (дата звернення: 17.04.2025).
15. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України: Верховна Рада України від 24.10.2013, № 3356-1. URL: <https://surl.li/ouylzt> (дата звернення: 17.04.2025).
16. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції: Верховна Рада України від 24.10.2013, № 3356-2. URL: <https://surl.li/iazjjv> (дата звернення: 17.04.2025).
17. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікацію касаційного провадження)»: Верховна Рада України. URL: <https://surl.li/qwzmvq> (дата звернення: 17.04.2025).
18. Кравчук В.М. Преюдиціальное разрешение. *Юридична практика*. 2011. 17 берез. URL: <https://pravo.ua/articles/prejudicialnoe-razreshenie/> (дата звернення: 17.04.2025).
19. Деменчук М.О. Преюдиціальний запит – один із засобів гармонізації судової практики. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Ч. 3. С. 14–17.
20. Про судоустрій і статус суддів: Верховна Рада України від 02.06.2016, № 1402-VIII: станом на 26.03.2025. *Офіційний вісник України*. 2016. 26 лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 17.04.2025).